

Крамар І.Ю.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та фінансів
Тернопільського національного технічного університету
імені Івана Пулюя

Kramar Iryna

PhD (in Economics), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Economics and Finance,
Ternopil Ivan Puluj National Technical University

РОЛЬ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ЯК ЧИННИКА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

THE ROLE OF EDUCATION IN HUMAN CAPITAL FORMATION AS A FACTOR OF UKRAINE ECONOMIC DEVELOPMENT

У сучасному світі ключовими чинниками розвитку суспільства виступають належний стан науки та можливість трансферу технологій, які є основою економічного прогресу та вдосконалення систем охорони здоров'я, освіти, інфраструктури тощо у кожній країні. Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю визначення ролі освітньої компоненти у формуванні людського капіталу для забезпечення економічного розвитку України. У статті проведено комплексний аналіз освітнього потенціалу України в частині реалізації цілей «Якісної освіти» в рамках Програми сталого розвитку ООН, адаптованої для України. Проаналізовано динаміку місця України в глобальному рейтингу конкурентоспроможності за ключовими показниками з акцентом на освітній складник. Охарактеризовано основні аспекти середньострокового плану пріоритетних дій уряду до 2020 р., зокрема в галузі освіти та науки, в рамках реалізації цілі «Розвиток людського капіталу». Визначено три групи проблем, що стримують імплементацію «Розвитку людського капіталу»: проблеми державного рівня, проблеми на рівні університетів, проблеми фінансування. Проаналізовано зв'язок освітньої та економічної сфер у процесі розвитку держави. Вказано основні пріоритети економічного розвитку України в контексті формування людського капіталу на основі забезпечення якісної освіти.

Ключові слова: освітній потенціал, індекс глобальної конкурентоспроможності, людський капітал, якість освіти, продуктивність.

В современном мире ключевыми факторами развития общества выступают надлежащее состояние науки и возможность трансфера технологий, которые являются основой экономического прогресса и совершенствования систем здравоохранения, образования, инфраструктуры и т. д. в каждой стране. Актуальность темы исследования обусловлена необходимостью определения роли образовательной компоненты в формировании человеческого капитала для обеспечения экономического развития Украины. В статье проведен комплексный анализ образовательного потенциала Украины в части реализации целей «Качественного образования» в рамках Программы устойчивого развития ООН, адаптированной для Украины. Проанализирована динамика места Украины в глобальном рейтинге конкурентоспособности по ключевым показателям с акцентом на образовательную составляющую. Охарактеризованы основные аспекты среднесрочного плана приоритетных действий правительства до 2020 г., в частности в области образования и науки в рамках реализации цели «Развитие человеческого капитала». Определены три группы проблем, сдерживающих имплементацию «Развития человеческого капитала»: проблемы государственного уровня, проблемы на уровне университетов, проблемы финансирования. Про-

анализирована связь образовательной и экономической сфер в процессе развития государства. Указаны основные приоритеты экономического развития Украины в контексте формирования человеческого капитала на основе обеспечения качественного образования.

Ключевые слова: образовательный потенциал, индекс глобальной конкурентоспособности, человеческий капитал, качество образования, производительность.

At the beginning of the 21st century existence of society is closely linked to new development strategies based on knowledge, information, and high-tech technologies. The formation of a quality education system, continuous training of workers and managers is an important element that impacts on the development of human capital as the main resource of any country. The research topic is relevant due to the need to determine the role of educational component in the formation of human capital in order to ensure the economic development of Ukraine. The article provides a comprehensive analysis of Ukraine's educational potential as part of the implementation of the goal "Qualitative Education" within the framework of the United Nations Sustainable Development Program adapted for Ukraine. The dynamics of Ukraine's place in the global competitiveness rating based on key indicators with an emphasis on the educational component is analysed. The main aspects of the medium-term plan of the Government's priority actions by 2020, in particular in the field of education and science within the framework of realization the goal "Development of human capital" are described. Three groups of problems that make it hard to implement the goal "Human Capital Development" are identified: problems at the state level, problems at the university level, problems of financing. In connection with these problems, it is identified the main purpose of the goal "human capital development" implementation is - "to transform Ukraine's economy from raw material economy to innovation one". Since a large part of innovative resources are concentrated precisely in a large business, which, moreover, plays an important role in international production and commerce, in order to maintain the country's competitiveness and promote its interests at international markets, the business must act as the main customer of science. The link between education and economics in the process of state development is analyzed. The main priorities of Ukraine's economic development in the context of human capital formation on the basis of providing high-quality education are specified.

Keywords: educational potential, global competitiveness index, human capital, quality of education, productivity.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Існування людства на початку XXI ст. тісно пов'язане з новими стратегіями розвитку, що формуються на основі знань, інформації, високоефективних технологій. Становлення якісної системи освіти, безперервного навчання працівників і керівників є важливими елементами впливу на розвиток людського капіталу як основного ресурсу будь-якої країни.

Актуальність вибраної теми дослідження зумовлена необхідністю визначення ролі освітньої компоненти у процесі формування людського капіталу як чинника забезпечення економічного розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Загальнометодологічні питання сучасної освіти були предметом дослідження Н. Булгакової, Е. Гусинського, А. Лігоцького, І. Підласого, Ю. Турчанінової. Синергетичний підхід до інтерпретації розвитку освіти представлено в працях І. Добронравової, Є. Князьової, А. Назаретяна, М. Ожевана, В. Ре-

дюхіна, В. Цікіна, С. Шевельова, К. Бейлі, Дж. Скотта, Л. Солов'я, І. Стенгерса, О. Субетто, Г. Хакена, Ю. Яковця та ін.

Серед українських учених, які зробили вагомий внесок у вивчення питання освіти як суспільного явища, варто назвати В. Андрущенко, Л. Губерського, В. Журавського, В. Кременя, М. Поповича, В. Ярошовця та ін. Глобальні контексти освітньої діяльності ґрунтовно досліджували Л. Горбунова, А. Ліферов, С. Малькова, О. Навроцький, Е. Підкладюк, І. Тагунова.

Проте, незважаючи на значну увагу до питань науки та освіти у сучасному світі з боку зарубіжних та українських учених, подальшого дослідження потребують питання щодо визначення ролі освіти в Україні в контексті розвитку людського капіталу як важливого аспекту забезпечення належного рівня розвитку країни.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті – з'ясувати роль освіти у формуванні людського капіталу як чинника забезпечення економічного розвитку України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових

результатів. Сьогодні в багатьох країнах світу освіта є провідним чинником політичного, економічного, соціального та культурного прогресу, тому що будь-які прояви її кризи мають значний вплив на розвиток країни, породжуючи негативні соціокультурні наслідки для суспільства загалом.

І.Г. Яненкова вказувала на те, що з розвитком суспільства змінюються форми інституціоналізації наукової діяльності та освіти як системи передачі знань майбутнім поколінням, а LLL (Life Long Learning – навчання протягом життя) є об'єктивною потребою сьогодення [1].

Освітня галузь активно взаємодіє з іншими сферами суспільного життя, зокрема економікою, політикою, релігією тощо. Як зазначає В. Журавський, «процес адаптації освіти до інших соціальних систем суттєво впливає також на ці системи, а саме: більш економічно успішними стають, передусім, більш освічені (отже, і більш професійні) учасники економічного процесу...» [2].

Як указує Н.Є. Федорова, «через інтелектуалізацію суспільства, підвищення його освітнього та культурного рівнів, поліпшення стану його здоров'я створюється механізм подальшого розвитку та вдосконалення наукового пошуку шляхом збереження, вдосконалення та розвитку наукового потенціалу суспільства» [3]. Таким чином, освіта виконує функції інтелектуалізації суспільства.

Відповідно до цілей сталого розвитку (всього 17), запропонованих ООН, ціллю номер чотири є «Якісна освіта», тобто на світовому рівні значна увага приділяється саме стану освіти у різних за рівнем розвитку країнах. Основну мету та показники оцінки рівня досягнення цієї цілі, адаптовані для України Міністерством економічного розвитку та торгівлі, подано в табл. 1.

Інформація, подана в табл. 1, свідчить про увагу уряду України до рівня розвитку освіти та забезпечення її вдосконалення. У нашому дослідженні проаналізовано Мету 4 «Підвищення якості вищої освіти та забезпечення її тісного зв'язку з наукою, а також сприяння створенню міст освіти та науки в країні» за відповідними показниками.

У 2018 р. Україна посіла 81-е місце серед 137 країн світу в Рейтингу глобальної конкурентоспроможності [5]. Динаміку зміни рівня конкурентоспроможності України за період 2014–2018 рр. у частині освітнього компоненту подано в табл. 2.

У табл. 2 деталізовано ті основні позиції, які безпосередньо впливають на якість освіти в країні. За загальним Індексом глобальної конкурентоспроможності Україна втратила свої позиції (76-е місце у 2014–2015 рр. і 81-е – у 2017–2018 рр.), на що найбільшою мірою вплинули «макроекономічне середовище», «розви-

Таблиця 1

«Якісна освіта» як Ціль 4 Програми сталого розвитку ООН, адаптована для України

Мета	Показник оцінки рівня досягнення цілі
1. Забезпечення доступу до якісного дошкільного розвитку для всіх дітей	1.1. Чистий коефіцієнт охоплення дітей до 5 років, %
2. Забезпечення доступу до якісної шкільної освіти для всіх дітей та підлітків	2.1. Частка населення, задоволеного доступом і якістю послуг шкільного навчання, %
3. Забезпечення доступу до професійної освіти	3.1. Частка домогосподарств, члени яких страждають від нестачі коштів, щоб дати можливість будь-якому члену домогосподарства отримати професійне навчання, %
4. Підвищення якості вищої освіти та забезпечення її тісного зв'язку з наукою, а також сприяння створенню міст освіти та науки в країні	4.1. Позиція України в рейтингу Звіту глобальної конкурентоспроможності за якістю вищої освіти
	4.2. Кількість університетських міст, структурних підрозділів
5. Підвищення поширеності знань і навичок, необхідних для гідних робочих місць і підприємництва серед населення	5.1. Коефіцієнт охоплення дорослих та молоді у формальних та неформальних формах освіти та професійної підготовки, % населення у віці 15–70 років
	5.2. Частка населення, що повідомила про використання Інтернету за останні 12 місяців, %
6. Усунення гендерних відмінностей серед шкільних учителів	6.1. Частка чоловіків серед шкільних учителів, %
7. Створення сучасного навчального середовища в школах, включаючи інклюзивну освіту, на основі інноваційних підходів	7.1. Частка сільських загальноосвітніх шкіл із доступом до Інтернету, %
	7.2. Частка сільських денних загальноосвітніх шкіл, у яких наявні курси з навчання програмного забезпечення, %
	7.3. Частка денних загальноосвітніх шкіл з інклюзивною освітою, %

Джерело: сформовано автором на основі [4]

**Динаміка зміни рівня конкурентоспроможності України в період 2014–2018 рр.
у частині освітньої компоненти**

Індекс глобальної конкурентоспроможності (позиції України за основними складовими)	2014-2015 (144 країни)	2015-2016 (140 країн)	2016-2017 (138 країн)	2017-2018 (137 країн)
	76	79	85	81
ОСНОВНІ ВИМОГИ	87	101	102	96
Інституції	130	130	129	118
Інфраструктура	68	69	75	78
Макроекономічне середовище	105	134	128	121
Охорона здоров'я та початкова освіта	43	45	54	53
Початкова освіта	32	34	50	43
- якість початкової освіти	40	45	51	42
- зарахування до початкової освіти	31	33	57	62
ПІДСИЛЮВАЧІ ПРОДУКТИВНОСТІ	67	65	74	70
Вища освіта і професійна підготовка	40	34	33	35
Частка освіти	14	14	11	16
зарахування до закладів середньої освіти	41	39	53	51
- зарахування до закладів вищої освіти	13	14	11	16
Якість освіти	65	46	46	49
якість освітньої системи	72	54	56	56
зарахування до закладів вищої освіти	30	38	27	27
якість шкіл менеджменту	88	87	93	88
доступ до Інтернету в школах	67	44	35	44
Навчання за місцем роботи	88	74	85	79
доступність до спеціалізованих науково-дослідних і навчальних закладів	84	78	77	68
ступінь підготовки персоналу	92	74	94	88
Ефективність ринку товарів	112	106	108	101
Ефективність ринку праці	80	56	73	86
Використання талантів	70	58	69	80
здатність країни утримувати таланти				
здатність країни залучати таланти	130	97	93	106
Розвиток фінансового ринку	107	121	130	120

Джерело: сформовано автором на основі [5]

ток фінансового ринку» й «охорона здоров'я та початкова освіта». Водночас за певними позиціями спостерігаємо позитивну тенденцію, наприклад за показником «вища освіта і професійна підготовка» – 40-е і 35-е місце відповідно. Особливої уваги заслуговує поліпшення показника «якість освіти»: із 65-го місця Україна піднялася в рейтингу до 49-го місця й у 2018 р. входить у 36% найкращих країн світу за якістю освіти. На 24 позиції Україна поліпшила свої позиції за здатністю країни залучати таланти.

Аналіз рейтингу конкурентоспроможності України, зокрема в частині освіти, свідчить про те, що саме за індексами зарахування до закладів вищої освіти, якістю математичної підготовки та наявністю вчених та інженерних кадрів Україна посідає провідні позиції у світі. Україна випереджає країни Європи та Центральної Азії, навіть деякі країни з високим рівнем людського

розвитку з погляду доступності вищої освіти та середньої тривалості навчання. Це свідчить про те, що освітній потенціал має вагомий вплив на розвиток людського капіталу в Україні й, як результат, рівень загальної конкурентоспроможності країни.

Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич зазначила: «Реформа середньої освіти в Україні є інвестицією у майбутнє нашої країни, тому що школа є тим чинником, що формує мислення наших дітей, які в кінцевому підсумку будуть керувати державою і брати на себе відповідальність за її економіку» [4]. Таким чином, із боку держави це питання має підтримку й є важливим компонентом, що в подальшому впливає на розвиток країни загалом.

Про важливість даного питання та його актуальність для України свідчить і той факт, що у середньостроковому плані пріоритетних дій

уряду до 2020 р. [6] серед основних завдань і напрямів поліпшення всіх аспектів життя громадян є «розвиток людського капіталу», який заплановано досягнути шляхом проведення реформи системи охорони здоров'я, освіти, поліпшення надання державної соціальної підтримки, розвитку культури і спорту, що дасть змогу забезпечити підвищення якості життя, освіти та зростання продуктивності праці. Крім того, у цьому плані вказано, що «...державна має сприяти створенню можливостей для реалізації

громадянами свого потенціалу, що впливає на зростання національної економіки і зміцнення конкурентної позиції України у світі», а ключовими пріоритетами «у сфері освіти у середньостроковій перспективі є ... підвищення рівня та оптимізація результатів наукової та академічної діяльності...» [6].

Коротку характеристику Цілі «Розвиток людського капіталу», відповідно до середньострокового плану пріоритетних дій уряду до 2020 р., подано на рис. 1.

Рис. 1. Пріоритетні дії в галузі освіти та науки в рамках реалізації Цілі «Розвиток людського капіталу» середньострокового плану пріоритетних дій уряду до 2020 р.

Джерело: розроблено автором на основі [6]

Незважаючи на розроблення плану дій урядом, є низка проблем, що стримують реалізацію Цілі «Розвиток людського капіталу», які згруповано у такі блоки [6]:

1. *Проблеми державного рівня*, зокрема: не-ефективна державна політика у сфері інновацій; відсутність сучасних процедур оцінювання ефективності діяльності наукових установ та наукової діяльності закладів вищої освіти щодо бюджетного фінансування; несистемність дій у напрямі інтеграції України до європейського дослідницького простору та системного використання його можливостей; вплив висококваліфікованих кадрів у всіх сферах діяльності; неспроможність забезпечити розвиток сфери інтелектуальної власності.

Для вирішення даних проблем запропоновано:

– вдосконалити нормативно-правову базу у сфері інновацій, інтелектуальної власності та цифрової економіки;

– вдосконалити державну політику, спрямовану на стимулювання та підтримку інноваційного розвитку;

– створити систему забезпечення та постійного поліпшення якості вищої освіти.

2. *Проблеми на рівні університетів*. Серед основних: дистанціювання університетів від виробництва; неефективність системи управління та низька якість менеджменту у закладах вищої освіти; недостатній рівень якості та інтенсивності наукових розробок; недостатнє матеріально-технічне забезпечення; відсутність ефективного механізму комерціалізації досліджень; старіння наукових кадрів.

Для подолання цих проблем урядом заплановано:

– відновити статус вітчизняної науки як основного інструменту технологічного та соціально-економічного розвитку держави;

– підвищити соціальний статус наукових та науково-педагогічних працівників;

– припинити масовий вплив висококваліфікованих наукових кадрів з України.

3. *Проблеми фінансування*: обмежений доступ до фінансування на ранніх стадіях розвитку інновацій; відсутність реальної фінансової автономії наукових установ у частині використання власних коштів; неефективна система проектного фінансування у системі Національної академії наук та національних галузевих академіях наук.

Для вирішення проблем, пов'язаних із фінансуванням науки, необхідно:

– створити прозорі та дієві механізми розподілу бюджетних коштів науково-дослідним установам та університетам для втілення розробок, які є пріоритетними для держави;

– створити відповідний державний орган фінансування наукових розробок, зокрема молодих учених.

Окрім того, на різних рівнях існують проблеми низького рівня взаємозв'язку між бізнесом, освітніми та науковими установами, а також неналежного трансферу технологій, невідповідності якості освіти потребам ринку. Для вирішення цих проблем важливо приділити увагу питанню формування інформаційного суспільства. О.П. Дем'янчук виділяє такі загальні ознаки інформаційного суспільства: це суспільство нового типу, що формується в результаті нової соціальної революції, вибухового розвитку та конвергенції інформаційних і комунікаційних технологій; це суспільство, в якому головною умовою благополуччя кожної людини і кожної держави стає знання, отримане завдяки безперешкодному доступу до інформації та вмінню нею користуватися; це суспільство, яке, з одного боку, сприяє взаємопроникненню культур, а з іншого – відкриває нові можливості для самоідентифікації [7].

Енді Вікофф, директор Організації економічного співробітництва та розвитку з питань науки, технологій та інновацій, вважає перехід до цифрової економіки рушієм продуктивного та інклюзивного прогресу [8]. Окрім того, він зауважив, що цифрова економіка є потужним каталізатором і рушієм інклюзивності, поєднуючи спільноти між собою у своєрідному «глобальному селі», обмінюючись інформацією, ідеями та продуктами, даючи країнам змогу створювати додану вартість [9].

У концепціях переходу до інформаційного суспільства, як правило, використовується комплексний підхід, заснований на підтримці балансу інтересів держави, суспільства, бізнесу та особи.

Аналізуючи безпосередній зв'язок освіти з економікою, зокрема в частині забезпечення конкурентоспроможності країни, варто звернути увагу на те, що малий, середній та великий бізнес мають різні завдання і суспільну роль.

Зокрема, малий бізнес надає можливості для застосування талантів, навичок, професійної майстерності та кмітливості людей, для яких почуття господаря власного життя є основним мотивом для самореалізації. При цьому розвиток талантів, навичок тощо безпосередньо формується освітою. Середній бізнес, наповнюючи внутрішній ринок продуктами та послугами,

створює мільйони робочих місць і є основою середнього класу. Середній бізнес формується на основі малого і разом із ним є основою матеріального добробуту та стабільності суспільства. Великий бізнес і транснаціональні українські корпорації концентрують виробничі, фінансові, інвестиційні та інноваційні ресурси. Для того щоб ефективно їх використовувати, зокрема інноваційні, а також в інтересах досягнення суспільно значущого результату необхідна співпраця освітньої, наукової, бізнес-сфери та держави.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, на основі світових тенденцій та Програми сталого розвитку ООН в Україні розроблено низку стратегій, планів, заходів щодо економічного зростання на основі якісної освіти та розвитку людського капіталу. Однак на заваді реалізації цієї цілі є проблеми на державному, університетському рівнях, а також проблеми фінансування, тому урядом запропоновано заходи щодо мінімізації їхнього негативного впливу.

У зв'язку з указаними вище проблемами основною метою реалізації Цілі «Розвиток людського капіталу» є трансформація економіки України із сировинної в інноваційну. Оскільки значна частина інноваційних ресурсів концентрується саме у великому бізнесі, який, окрім того, відіграє важливу роль у міжнародному виробництві та комерції, то для забезпечення конкурентоздатності країни, а також для просування її інтересів на міжнародні ринки бізнес повинен виступати головним замовником науки. Запит бізнесу повинен підтримуватися державою через розвиток спільних наукових та освітніх проектів, створення технопарків, активізацію фінансування наукових досліджень і впроваджень, реформування освітньої галузі та створення якісної системи освіти. Таким чином, роль освіти у формуванні якісного людського капіталу, котрий забезпечує економічний прогрес країни, є надзвичайно вагомою, а тому розвиток цієї важливої сфери повинен бути одним із ключових пріоритетів державної політики як чинник активізації розвитку суспільства загалом.

Бібліографічний список:

1. Яненкова І.Г. Роль освіти і науки для економічного росту і розвитку суспільства. *Економічна наука. Економіка та держава*. 2015. № 7. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/7_2015/3.pdf (дата звернення: 24.04.2019).

2. Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні : монографія. Київ : Ін Юре, 2003. 416 с.
3. Федорова Н.Є. Еволюція функцій науки та особливості їх прояву в індустріальну епоху. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. Серія «Економічні науки»*. 2013. № 4(60). С. 20–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdnuete_2013_4_4 (дата звернення: 20.04.2019).
4. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. Sustainable Development Goals: Ukraine. National baseline report, 2017. URL: http://sdg.org.ua/images/SDGs_NationalReportEN_Web.pdf (дата звернення: 13.02.2019).
5. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2017–2018. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytyngu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2> (дата звернення: 12.02.2019).
6. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275-р «Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-p> (дата звернення: 13.02.2019).
7. Дем'янчук О.П. «Державна політика» та «публічна політика»: варіант перехідного періоду. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Політичні науки*. 2000. Т. 18. С. 31–36.
8. Andy Wyckoff. Digital economy: Why a brighter future could be in our pocket. *OECD Observer*. URL: http://oecdobserver.org/news/fullstory.php/aid/5568/Digital_economy:_Why_a_brighter_future_could_be_in_our_pocket.html (дата звернення: 12.02.2019).
9. Wyckoff Andy. Imagining the impact of electronic commerce. *OECD Observer* № 5, May, 1997. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/observer-v1997-5-e> (дата звернення: 13.02.2019).

References:

1. Janenkova I.Gh. (2015). Rolj osvity i nauky dlja ekonomichnogho rostu i rozvytku suspiljstva [Role of education and science for economic growth and development of society]. *Ekonomichna nauka. Ekonomika ta derzhava*, vol. 7 Available at: http://www.economy.in.ua/pdf/7_2015/3.pdf (accessed 24 April 2019).
2. Zhuravskyj V.S. (2003). *Vyshha osvita jak faktor derzhavotvorennja i kuljтуры v Ukrajinі*: monohrafiya [Higher education as a factor of nation-building and culture in Ukraine: monograph]. K. : Vydavnychjy dim "In Jure". 416 s. (in Ukrainian).

3. Fedorova N.Je. (2013). Evoljucija funkcij nauky ta osoblyvosti jikh projavu v industrialjnu epokhu [Evolution of science functions and peculiarities of their implication in the industrial age]. *Visnyk Doneckogho nacionaljnogho universytetu ekonomiky i torghivli imeni Mykhajla Tughan-Baranovskogho (Serija «Ekonomichni nauky»)*, vol. 4(60), s. 20–26. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdnuete_2013_4_4 (accessed 20 April 2019).
4. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. Sustainable Development Goals: Ukraine. National baseline report (2017). Available at: http://sdg.org.ua/images/SDGs_NationalReportEN_Web.pdf (accessed 13 February 2019).
- 5.pozytsiia Ukrainy v reitynhu krain svitu za indeksom hlobalnoi konkurentospromozhnosti 2017-2018 [Position of Ukraine in the world ranking according to the Global Competitiveness Index 2017-2018]. Available at: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytyngu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2> (accessed 12 February 2019).
6. Rozporiadzhennia Kabinetu ministriv Ukrainy vid 3 kvitnia 2017 r. № 275-r «Pro zatverdzhennia serednostrokovoho planu priorytetnykh dii Uriadu do 2020 roku ta planu priorytetnykh dii Uriadu na 2017 rik» [“On approval of the medium-term plan of the Government's priority actions by 2020 and plan of the Government's priority actions for 2017”]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-p> (accessed 13 February 2019).
7. Dem'yanchuk O.P. (2000). “Derzhavna polity`ka” ta “publichna polity`ka”: variant perexidnogo periodu [“Public Policy” and “Public Policy”: Transitional Option]. *Naukovi zap. NaUKMA. – T. 18. Polity`chni nauky`*, s. 31–36. (in Ukrainian)
8. Andy Wyckoff. Digital economy: Why a brighter future could be in our pocket. OECD Observer. Available at: http://oecdobserver.org/news/fullstory.php/aid/5568/Digital_economy:_Why_a_brighter_future_could_be_in_our_pocket.html (accessed 12 February 2019).
9. Wyckoff Andy (1997). Imagining the impact of electronic commerce. *OECD Observer* No 5, May, 1997. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/observer-v1997-5-e> (accessed 13 February 2019).